

เทวสถานปรารงค์แขก

เทวสถานอันเป็นโบราณสถานแห่งนี้ ชาวลพบุรีเรียกกันจนติดปากว่า “ปรารงค์แขก” ตั้งอยู่ห่างจากปรารงค์สามยอดไม่มากนัก และอยู่ในย่านการค้าหรือกลางตลาดของลพบุรีทีเดียว เนื่องจากการตัดถนนผ่านเข้าไปจึงทำให้มีการสร้างตึกกรมต่าง ๆ เพื่อเป็นร้านค้า และทำให้เทวสถานหรือปรารงค์แขกนี้ ไม่เด่นชัดเท่าที่ควร แต่ถ้าหากท่านต้องการจะชมก็เดินไปชมได้ คือถ้าหากท่านได้นมัสการที่ศาลพระกาฬและชมพระปรารงค์สามยอดแล้ว ก็เดินทางต่อไปตามถนนไปทางทิศตะวันตกของศาลพระกาฬ หรือตรงเข้าไปในตลาดก็จะเห็นเทวสถานหรือปรารงค์แขกนี้ อยู่ทางซ้ายมือ มีถนนล้อมรอบบริเวณเทวสถานทีเดียว

ลักษณะของเทวสถานหรือปรารงค์แขกนี้เป็น ปรารงค์ที่มีสามยอด คล้ายพระปรารงค์สามยอดแต่เล็กกว่า ก่อด้วยอิฐขนาดใหญ่วางซ้อนขึ้นไปเฉย ๆ โดยไม่มีปูนสอหรือเครื่องสมานเลย เข้าใจว่าสร้างขึ้นสมัยลพบุรี คือขอมเป็นผู้สร้างขึ้นก่อน คงจะสร้างเป็นเทวสถานเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพราหมณ์นั้นเป็นลัทธิวิษณุเวท นับถือศิวลึงค์เป็นใหญ่ จะสังเกตเห็นฐาน

ของศิวิลิ่งค์อย่างชัดเจนในปรารงค์กลางของเทวสถาน
หรือปรารงค์แขกนั

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ
ประพาสลพบุรี ได้ทรงนิพนธ์ลักษณะของเทวสถานไว้ตอน
หนึ่งว่า “ที่เทวสถานนั้นก่อเป็นปรารงค์อยู่สามยอดเหมือน
กัน แต่ไม่ได้ชักถึงกัน พื้นต่อแต่ช่องประตูก่อออกเสียสาม
ด้าน เปิดไว้ด้านเดียว ในพระปรารงค์กลางตามผนัง
ข้างในก่อชกอิฐเป็นคูกุหา ผนังไม่ได้ถือปูนก่ออิฐ แล้วขัด
เรียบเหมือนกระเบื้องหน้าวัวไม่เห็นปูน ตั้งแต่ใต้เพดาน
จนถึงพื้น บนเพดานขึ้นไปก่อตามธรรมเนียม เพดานนั้น
ยังเหลืออยู่บ้าง ใช้พื้นทาสีดาวจำหลักลายปิดทอง ที่ใน
กลางปรารงค์มีถนนก่ออิฐขึ้นไปสูงประมาณศอกหนึ่ง ศิลา
รางโม้วางอยู่ครึ่งแท่งเป็นของหักกลาง อีกแผ่นหนึ่งขึ้นไป
ตั้งอยู่ที่ประตูทางที่จะเข้าไปในปรารงค์ เห็นจะเป็นพระศิวิลิ่งค์
ตั้งบนรางโม้วางใหญ่ทีเดียว แต่พระศิวิลิ่งค์นั้นหายไปหา
เห็นไม่ เทวสถานนี้เห็นจะเป็นของเก่าสำหรับเมืองลพบุรี
สืบมาแต่โบราณ ริมเทวสถานมีหอพื้นสองชั้นเป็นฝีมือ
เดียวกันกับวังอยู่ริมอีกหอหนึ่ง เห็นจะเป็นหอเชือก
หรือโรงพิธีพราหมณ์ในการคชกรรม . . .”

ศาสตราจารย์ ดร. จอง บวสเชอลีเย่ ก็กล่าวไว้ว่า สำหรับเทวสถาน (ปรารค์แขก) แม้จะมีการซ่อมเมื่อภายหลัง แต่ทั้งหมดก็คล้ายคลึงกับสถาปัตยกรรมขอมในพุทธศตวรรษที่ ๑๕ และในขณะเดียวกันก็แสดงถึงประเพณีพื้นเมืองอย่างมั่นคงอีกด้วย เป็นต้นว่า ความสูงของฐาน การเลียนแบบของเก้าของลายเส้นนูนยอกผนัง การปรากฏมีซุ้มภายใน ฯลฯ

ในบริเวณปรารค์แขกนี้ ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ขององค์ปรารค์ มีโบสถ์อยู่หลังหนึ่ง มีผู้ให้ชื่อว่า โบสถ์พราหมณ์ เข้าใจว่าคงจะสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพราะมีหน้าต่างเป็นแบบโค้งแหลมเหมือนกับอาคารอื่นที่สร้างในสมัยเดียวกัน ปัจจุบันโบสถ์พราหมณ์นี้หักพังเหลือแต่ผนังเท่านั้น เข้าใจว่าคงจะสร้างขึ้นเพื่อให้ขุนนางหรือประชาชนที่นับถือศาสนาพราหมณ์ได้ประกอบกิจทางศาสนาของตนได้สะดวกนั่นเอง

สำหรับปรารค์ทั้งสามองค์นี้ก็หักพังลงมากแล้ว จะสังเกตเห็นมีรอยซ่อมแซมบ้าง เช่นรอยปูนซีเมนต์ที่ใช้สมานอิฐแต่ละก้อนที่หักพังให้ติดกันเป็นต้น ซึ่งกรมศิลปากรได้ซ่อมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ ซึ่งเดิมที่เดียวการเรียงอิฐ

แต่ละก่อนนั้นไม่มีปูนสอเลย เหมือนกับพระปรางค์สามยอด หรือศาลพระกาฬที่ใช้ศิลาแลงก่อโดยไม่เห็นรอยปูนสอเลย นอกจากกรมศิลปากรจะซ่อมโดยใช้ปูนสออิฐแต่ละก้อนแล้ว ก็ใช้เหล็กเส้นใหญ่รัดรอบองค์ปรางค์ด้วย เพื่อให้พังได้ง่าย

ในปัจจุบันบริเวณรอบ ๆ ปรางค์แขกก็สะอาดเรียบร้อยดี เพราะทางเทศบาลเมืองลพบุรีได้ตกแต่งให้สวยงามและสะอาดขึ้นด้วยการสร้างถนนเล็ก ๆ ในบริเวณปรางค์แขก และมีการล้อมรั้วบริเวณ ทำให้บริเวณสวยงามขึ้น และยังมีโคมไฟฟ้าติดตั้งด้วย ทำให้สว่างไสวในเวลากลางคืน ผู้คนก็ไม่เมื่อยที่จะทำความสกปรกเหมือนแต่ก่อน แต่ที่น่าวิตกอย่างหนึ่งก็คือว่า องค์พระปรางค์อาจจะพังลงมาได้ ถึงแม้ว่าจะมีเหล็กเส้นใหญ่รัดรอบองค์ก็ตาม ยิ่งอยู่ใกล้ถนนสายใหญ่ผ่านกลางเมืองลพบุรีด้วยก็ได้รับความสะเทือนจากรถยนต์ขนาดต่าง ๆ วันละมาก ๆ อีก ก็ยังน่าวิตกมากขึ้น ดังนั้นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ควรจะคิดและหาทางป้องกันเสียก่อนที่สมบัติของชาติอันมีอายุยืนยาวจนถึงปัจจุบันนี้จะเสียหายไป ผู้ที่ผ่านไปมาจะลองสังเกตดูก็ได้ จะเห็นว่าองค์พระปรางค์ก็ยิ่งบั้งเล็กน้อยแล้ว